

ג. סלע של מעשר שני — אין שוקלים כנגדו דינרי זהב, (לראות אם שלמים הם אם לאו). ואפילו כדי לחלל עליהם מעשר שני אסור — משום ביזוי מצוה. ופרשו בגמרא שגם לפי הדעות המתירות להדליק מנר לנר על ידי קיסם, כאן אסור — גזרה שמא ימצא המעות חסרים או יתרים ולא יחלל עליהם, נמצא שביזה המעשר שלא לצורך.

דפים כב — כג

לא. מצות נר חנוכה — האם הדלקה עושה מצוה או הנחה? מהן הנפקות המבוארות בסוגיא?

הסיקו בגמרא ש'הדלקה עושה מצוה' ולא ההנחה, ולכן עשית שהיתה דולקת כל השבת, למוצאי שבת מכבה ומדליקה לנר חנוכה, ואילו הנחה היתה עושה מצוה, היה צריך לאחר שכיבה להגביה ולהניחה לשם מצוה.

ולכן מברכים 'וצונו להדליק נר'.

משמע בתוס' שאילו הנחה עושה מצוה, המדליק נר חנוכה יוצא בו כל ימי החנוכה כל זמן שהוא דולק, ואין צריך לכבות ולהדליק שוב. ומרש"י משמע שצריך לכבות ולהדליק (עפ"י מהרש"א ושפת אמת. וע"ע שבט הלוי ח"ו פב).

וכיון שהדלקה עושה מצוה, אם הדליקה חרש שוטה וקטן — לא עשה ולא כלום, אבל אם הנחה עושה מצוה — אין נפקותא מי המדליק אלא מי המניח.

הרב האדר"ת יצא לחדש שמה שאמרו הדליקה חש"ו — לא עשה ולא כלום, דוקא אם לא שלחם בעל הבית, אבל אם עשאו שליח, הגם שאין להם שליחות, יצא ידי חובתו, כי מכל מקום נעשה המעשה עבורו. וב'הר צבי' פקפק בדבריו מכמה צדדים.

עוד מבואר בגמרא שאילו הנחה היתה עושה מצוה, היה אסור (לדעת רב. עתוס') להדליק מנר לנר, שהרי אין מצוה כל כך בהדלקה, והרי זה דומה למדליק מנר לנר על ידי קיסם.

ואולם, בין אם הדלקה עושה מצוה בין אם הנחה, מי שהיה תפוש בנר חנוכה ולא עזבו במקומו — לא עשה ולא כלום, כי הרואה אומר לצרכו הוא שאוחזו. וכן המדליק בפנים והוציא לפתח — לא עשה ולא כלום, כי הרואה אומר לצורכו הוא שהדליק.

כיון שהדלקה עושה מצוה, יש מי שאומר שאם בשעה שמדליק לא היה שמן כשיעור הנצרך — לא יצא ידי חובתו, גם אם הוסיף שמן אחר כך (עפ"י רא"ש; טשו"ע תרעה, ב). וידליק שוב ללא ברכה (משנ"ב ב.ס).

דף כג

לב. א. האם אשה מדליקה נר חנוכה?

ב. מה דינו של אכסנאי בנר חנוכה?

ג. אלו שמנים יפים לנר?

ד. כיצד מברכים על נר חנוכה?

ה. חצר שיש לה שני פתחים — כמה צריך להדליק בה?

ו. נר שיש לה שני פיות — האם היא עולה לשני בני אדם?

- ז. מילא קערה שמן והקיפה פתילות — האם עולה לכמה בני אדם או לאחד?
 ח. גר ביתו וגר חנוכה; גר ביתו וקדוש היום; גר חנוכה וקדוש היום — מה עדיף?
 ט. מה שכרו של הרגיל בנר?
 י. מהו 'שמן שריפה' ומה דינו לענין גר שבת ויום טוב?
 א. אמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס. וודאי שאשה כשרה להדליק גר חנוכה.
 לדעת הרמב"ם, המהדרין מן המהדרין מדליקים עבור כל אחד מבני הבית, וגם לנשים. ואולם מנהג האשכנזים עתה שכל אחד מבני הבית מדליק מלבד האשה והבנות הגדולות. ודוקא לענין ההידור, אבל אשה הדרה לבדה בבית — ודאי מדלקת, כאמור.
 ב. אמר רב ששת: אכסנאי חייב בנר חנוכה. ומבואר בגמרא שהוא משתתף בפרוטה עם בעל האושפיזא. ואם מדליקים עליו בתוך ביתו, כגון שהוא נשוי ואשתו מדלקת עליו — אין צריך.
 א. דוקא כשאין לאכסנאי פתח מיוחד, אבל אם יש לו פתח — חייב להדליק לעצמו שם, מפני החשד (רי"ף ושאר פוסקים). ואם מדליקים עליו בביתו, יש אומרים שכיון שכל הדלקתו אינה אלא מפני החשד — לא יברך. ואולם אם אין מדליקים עליו בביתו — ודאי מברך, כי כשמדליק בעצמו אינו שותף עם בעה"ב וחייב בהדלקה מן הדין (פוסקים).
 ב. אכסנאי שישן במקום אחד ואוכל במקום אחר — נחלקו הפוסקים באיזה מקום הוא מדליק. וכתבו אחרונים שבזמן הזה שנוהגים להדליק בפנים, הכל מודים שמקום אכילתו עיקר. ודוקא אכסנאי, אבל מי שיש לו בית קבוע, והוא אוכל באקראי אצל חברו, ודאי מדליק בביתו ולא במקום אכילתו. ואם אינו רוצה להגיע לביתו להדליק — יאמר לאשתו להדליק. ומ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו (עפ"י משנ"ב תרעו סק"ב). ואם הולך עם בני ביתו לימי החנוכה למקום אחר — ידליק שם, ואעפ"י שביום הוא אוכל באקראי בביתו (באור הלכה).
 ג. כתבו אחרונים, לפי מה שנוהגים עתה להיות מן המהדרים להדליק גר לכל אחד ואחד — מנהג האשכנזים, נכון שהאכסנאי בעצמו ידליק גר, ובפרט כשמתאכסן בחדר בפני עצמו עפ"י (משנ"ב תרעו ס"ק ג ז).
 ד. אם אינו יודע אם מדליקים עליו בביתו אם לאו — ידליק במקום שהוא שם, ובברכה, כי דעתו שלא לצאת בהדלקה של בני ביתו (רש"ל, מובא בפוסקים).
 ויש נוהגים כן תמיד, לכיון שלא לצאת בהדלקת אשתו, ולהדליק במקום שהוא שם. ויש סוברים שכיון שהוא פטור, אינו יכול להכניס עצמו לחיוב. והנהג להדליק בברכה אין למחות בידו, אך טוב יותר להדר לצאת ידי חובת הברכה משמיעה מאחר וידליק בעצמו. או יראה להדליק לפני הזמן שאשתו מדליקה עליו בבית, כגון שידליק קודם תפלת ערבית. עפ"י משנ"ב תרעו סקט"ז. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה מג, א-ב) נקט שאפילו לא כיוון במפורש קודם שהדליקה, אם אומר עתה שהיה רוצה לעשות כפי הראוי לכתחילה — ידליק במקום שהוא שם בברכה, כי כן ראוי לעשות, לקיים מצות ראייה בנרות שהוא עצמו מדליק, וזהו הידור במצוה. והוא הדין אם האשה אינה נמצאת בביתה, יכולה להדליק בברכה במקום שהיא שם.
 ה. אדם שדר עם בני ביתו בבית חמיו וכדו', צריך להשתתף עם בעל הבית בפרוטה, כדין

אכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו (שו"ת הרשב"א ח"א תקמא-תקמב. ועתה נוהגים להדליק לעצמו שם, וכנ"ל).

ו. בחורי ישיבות (אשכנזים) שאוכלים בחדר אוכל משותף וישנים בחדרים מחולקים — יש להם להדליק במקום השינה, שהוא מקום מיוחד להם יותר ויש להם שם קצת בעלות. 'ומצד חשש סכנת דליקה — מחויבין אלו שלנין ומדליקין שם להטיל גורל ביניהם מי שישמור היום ומי ישמור למחר על כל הימים' (שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג יד,ה. זכורני מימי נעורי בלמדי בישיבת 'קול תורה', שהיו מדליקים בחדר האוכל, עפ"י הוראת הגרש"ז אויערבך זצ"ל. וכן מובא (בדברי חכמים' סעיף 491) בשם הגרש"פ והגר"ש שליט"א, שהעיקר להדליק בחדר האוכל).
אורח לשבת, שאוכל במקום אחד וישן במקום אחר — פסק הגר"פ שיינברג שליט"א, להדליק במקום שהוא אוכל (דברי חכמים 492).

ג. אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים כולם יפים לנר. (וגם השמנים המסוימים שאמרו חכמים שאין מדליקים בהם נר שבת, שמא יטה, להלכה מותרים בחנוכה, ואף בשבת שבתוך החנוכה, כמבואר לעיל כא), ושמן זית מן המובחר, [אף יותר משמן שומשומין — לפי שאורו צלול ביותר, וגם נמשך אחר הפתילה יותר מכל השמנים, הלכך גם לנר שבת שמן זית מצוה מן המובחר. תוס'].
עדיף להדליק בשאר שמנים, או בשעוה, ולהיות מן המהדרין, מאשר להדליק בשמן זית נר אחד (פוסקים).

ד. המדליק נר חנוכה מברך 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר (של) חנוכה'. וברכת 'שעשה נסים לאבותינו...'. וביום הראשון מוסיף ומברך ברכת הזמן — 'שהחיינו'.
הרואה נר חנוכה (ועדיין לא הדליק בביתו, או שהוא יושב בספינה. רש"י) — מברך 'שעשה נסים', וביום הראשון מברך גם 'שהחיינו'.

א. לפי הפירוש השני ברש"י, מדובר באדם שלא ידליק הלילה, שאינו בביתו, אבל אם הוא עתיד להדליק הלילה — לא יברך על הראיה. עפ"י רא"מ הורביץ. וכן נקטו הרבה ראשונים להלכה — הרשב"א הר"ן הר"ד, וכן משמע ברא"ש. וכן יש לנהוג, שאם ידליק אחר כך, לא יברך על הראיה. ואם הוא עצמו אינו מדליק אך מדליקים עליו בביתו — מחלוקת הפוסקים האם מברך על הראיה אם לאו. והכריע המשנה-ברורה שלמעשה אין לברך, משום ספק ברכות. וע' אבני נזר או"ח תקו.

ב. לכתחילה יש לראות נר חנוכה כדי לברך, אם אינו מדליק בעצמו. פוסקים, עפ"י רבנו ירוחם.
ג. לאחר שעבר זמן ההדלקה, (כמחצית השעה מתחילת הלילה), כתבו פוסקים שאין לברך על הראיה. ע' שו"ת התעוררות תשובה ח"א סז.

ד. יש מי שכתב שבזמן הזה שבטלה מגילת תענית, אין לברך על הראיה כלל. (עפ"י צפנת פענח). ואין כן דעת שאר כל הפוסקים.

ה. לא בירך 'שהחיינו' ביום הראשון, יברך כשמדליק ביום השני. לא ברך בכל שמונת הימים בהדלקה, (וכן מי שכל שמונת ימי החנוכה אינו יכול להדליק נרות או לראותם), אפשר שמברך 'שהחיינו' אף שלא בשעת ההדלקה, על עיצומו של יום. (ע' שער הציון תרעו,ג; משנ"ב ובאה"ל תרצב א — עפ"י המאירי וריעב"ץ, דלא כמג"א). ואולם באגרות משה (או"ח ח"ה כב; מג,ב) פסק כדברי המגן-אברהם שאין לברך 'שהחיינו' בחנוכה (ובפורים) אלא בשעת קיום המצוה, בהדלקה או בראיה. וכן הורה בשו"ת שבט הלוי (ח"ג צ. ע"ש).

ו. המדליק נרות במקומות ציבוריים, ויש מבין המתאספים שם אנשים שלא הדליקו ולא שמעו הדלקת הנר — נחלקו פוסקי זמננו האם יש לברך על הדלקת הנרות שם אם לאו (ראה בספר 'מצות נר איש וביתו' לר"א שלזינגר שליט"א, ב.יב).

ה. אמר רב הונא: חצר שיש לה שני פתחים, (רש"י ור"ן פרשו שיש לבית שני פתחים פתוחים לחצר. ואולם התוס' סוברים שמדליק בפתח החצר החיצונית ומפרשים בפתח החיצוני של החצר), צריכה שתי נרות.

אמר רבא: דוקא שני פתחים משתי רוחות, מפני חשד בני העיר החולפים ברוח אחת ולא בשניה, ויאמרו כשם שאינו מדליק כאן, כך אינו מדליק גם בשני, אבל שני פתחים ברוח אחת — אין צריך להדליק בכל פתח.

מסתבר שאינו מברך אלא בפתח אחד, כי הדלקת השני אינה אלא מפני החשד (רבנו יהונתן; ר"ן ורש"פ. וצ"ע אם אפשר להדליק בפתח השני בשמן פסול או בהדלקה פסולה).
כתב הרשב"א (בשו"ת, ח"א תקמ-תקמא) שעתה שנהגו שלא להדליק בחוץ אלא בפנים, אעפ"י שיש לו שני פתחים אינו חייב להדליק בשניהם. וכן כתב הרמ"א סו"י תרעא.

ו. אמר רב יצחק בר רדיפה אמר רב הונא: נר שיש לה שני פיות — עולה לשני בני אדם. (למהדרין העושים נר לכל אחד. רש"י. וכן לשני בני אדם הדרים באותה חצר. ר"ן, רבנו יהונתן).

יש אומרים שלפי מנהגנו שמוסיפים בכל לילה נר לכל אחד, וצריך ליחד מקום לכל אחד מבני הבית שמדליק, כדי שיהיו ניכרים מספר הימים — אין להדליק בנר שיש לו שני פיות, ואפילו בלילה הראשון (עפ"י מגן אברהם. והא"ר מיקל בלילה ראשון, שודאי לא יטעו שאדם אחד הדליקם. ובשעת הדחק נראה שיש לסמוך על זה. 'שער הציון'). ואפשר שזה דוקא בנר אחד שיש לו שני פיות, אבל במנורות שלנו שיש להם שמונה פיות, מותר להדליק שני בני אדם, כל אחד בקצה האחר, שהרי רואים שאינם של אדם אחד, שהרי לא הודלקו סמוכים. (חיי אדם. 'וכן נוהגים העולם'. משנ"ב תרעא סקי"ב).

ז. אמר רבא: מילא קערה שמן והקיפה פתילות; כפה עליה כלי (לפני שהדליק. פוסקים) — עולה לכמה בני אדם. לא כפה עליה כלי — עשאה כמין מדורה, (שהאש מתחברת באמצעה, ואינו דומה לנר. רש"י), ואפילו לאחד אינה עולה.

א. מסתבר שאם הדליקו בזה אחר זה, הראשון יצא בהדלקתו, למאן דאמר כבתה אין זקוק לה, שהרי בשעה שהדליק לא היתה כאן מדורה. עפ"י רא"מ הורביץ. וע"ע הר צבי.
ב. אם יש הפסק מחיצה בין נר לנר וכרוחב אצבע ביניהם — מותר אף אם לא כפה עליה כלי, וכן נוהגים, שדוקא בקערה שאין שום הפסק בין נר לנר נראה כמדורה. משנ"ב עפ"י חיי אדם. ומבעל העטור (מובא בר"ן) משמע שאפילו בקערה, אם הרחיקם כאצבע זמ"ז — אינו נעשה כמדורה, ויצא. וכן מותר להדליק בפמוטות העשויים קנים קנים, מאחר שכל נר מובדל הרבה מחברו (רמ"א תרעא, ד). וכתבו אחרונים בשם רש"ל שאף על פי שמן הדין מותר, מכל מקום אין זה הידור לנר חנוכה (מובא בבאה"ל).

ח. אמר רבא: פשיטא, נר ביתו ונר חנוכה — נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. (והעני שאין לו כדי לקנות שמן לשניהם — קונה לנר ביתו).

כשיש לו שניהם, מדליק תחילה נר חנוכה ואחר כך נר שבת, כי הדלקת נר שבת היא מלאכה אחרונה שעושה, ובהדלקתו מקבל עליו את השבת. ר"ן עפ"י בה"ג. וכן דעת שאר פוסקים. ודעת הרמב"ן והרשב"א להדליק תחלה נר של שבת, שהתדיר ומשובח מחברו — קודם לחברו.

וכן נר ביתו וקדוש היום — נר ביתו עדיף, מפני אותו הטעם. ויקדש על הפת. ר"ן. ורבנו תם היה אומר שאין מקדשים על הפת כלל, וכתב להוכיח זאת מכאן. וע' רא"ש פסחים פ"י יז; שו"ת חות יאיר י.

בפירוש רבנו יהונתן מבואר, שגם אם אין לו פת שיוכל לקדש עליה — יקח נר חנוכה משום פרסומי ניסא. ואולם במשנה ברורה (רסג סק"ט ובבאה"ל) מבואר שאם אין לו פת כדי שביעה עכ"פ לשתי סעודות — יקח פת ולא נר.

נר חנוכה וקדוש היום — בתחילה נסתפק רבא מה עדיף, ולבסוף פשט שנר חנוכה עדיף משום פרסום הנס.

ט. הרגיל בנר (דשבת וחנוכה. עפ"י רש"י. וער"ח ורי"ף) — הווים לו בנים תלמידי חכמים. (או חתנים, כמעשה דבי נשא דרב שיזבי, לפירוש אחד).

[הזהיר במזווה — זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית — זוכה לטלית נאה. הזהיר בקדוש היום — זוכה וממלא גרבי יין].

י. שמן שריפה הוא שמן של תרומה שנטמאה, שמיועד לשריפה. לרבה, אין מדליקים בו נר שבת, מתוך שמצוה עליו לבערו גזרו שמא יטה. ואף ביום טוב גזרו אטו שבת. ורב חסדא אמר: לשמא יטה אין חוששים, אלא רק ביום טוב אסרו להדליק בו, הן נר של יום טוב, הן נר של שבת כשחל יו"ט בערב שבת — לפי שאין שורפים קדשים ביום טוב. ותניא כוותיה דרב חסדא. (וכן פסק הרי"ף).

א. לדברי רב חסדא, אין איסור אלא כשמדליק ביום טוב עצמו, אבל מדליק מבעוד יום — מותר, [אך אפשר שבשמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה אסור אף בערב יום טוב — גזרה שמא יטה ונמצא שורף תרומה ביו"ט. כן נסתפק הגרעק"א]. אבל לרבה אסור בכל ענין, גזרה אטו נר שבת. כן מתבאר מתוך דברי הרו"ה, וכן מפורש בחדושי הרמב"ן.

ואולם רבנו יהונתן כתב גם לרב חסדא אסור מבעוד יום, שמא יטה ביום טוב עצמו או יוסיף שמן שרפה ונמצא שורף תרומה ביום טוב. ובירושלמי נחלקו בדבר. וע"ע בית הלוי (עה"ת), לקוטים לחנוכה; חדושי רא"מ הורביץ; בית זבול ח"א יד, ז.

ב. הרי"ד מפרש שרב חסדא אסר בכל שבת להדליק בשמן שרפה, גזרה משום יום טוב שחל ערב שבת).

לג. א. אלו שמנים ושרפים יפים לדיו?

ב. האם מברכים על כל מצוות שמדבריהם?

ג. מנין שחוששים לחשד?

ד. המוקיר חכמים, אוהבם וירא מפניהם — מה שכרו?

א. אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים יפים לדיו ושמן זית מן המובחר — בין לענין גיבול (— לישת השחרורית בשמן), בין לענין עישון (— יצירת השחרורית ע"י שרפת שמן). כן שנה רב שמואל בר זוטרי. ואילו רב שמואל בר זוטרא שנה לענין עישון בלבד. (ומשמע שחולק על גיבול. כן מבואר בהגהות רא"מ הורביץ).

אמר רב הונא: כל השרפים יפים לדיו ושרף קטף (הוא ה'צרי'. תרגום בראשית לו, כה; כריתות ו. והוא עץ האפרסמון. עפ"י גמרא להלן כה-כו; הערוך) — יפה מכולם.

ב. על כל מצוות מדרבנן מברכים 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו' [אם מלא תסור... (רב אויא)]. אם משאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. (רב נחמיה).

במסכת סוכה (מו) מבואר שאין הדבר מוסכם על דעת הכל, ולדעת רבי יהושע בן לוי אין מברכים על מצוות דרבנן (עפ"י אבי עזרי (קמא) ברכות יא, ג).

אבל על הפרשת דמאי אין מברכים [ולכך אפשר להפרישו כשהוא ערום]. אביי פירש הטעם, לפי שמצוה מדבריהם שהיא מחמת הספק אין מברכים עליה. ושונה יום טוב שני של גלויות שתקנו בו ברכות כביום טוב ראשון כדי שלא יזלזלו בו. ורבא פרש שעל דמאי אין מברכים לפי שהרי עמי הארץ מעשרים, (ואפילו 'ספק' אין כאן אלא חומרא בעלמא).

ג. מנין שחוששים לחשד, שנינו: אמר רבי שמעון: בשביל ארבעה דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו, כלומר בשעת גמר קציר השדה דוקא — מפני גזל עניים [שלא יראה שעה פנויה ויאמר לקרובו עני הרי זו פאה] ומפני ביטול עניים [שלא יהו עניים יושבים ומשמרים עכשיו מניח בעה"ב פאה] ומפני חשד [שלא יהו עוברים ושבים ואומרים תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו] ומשום בל תכלה. [פירש רבא: מפני הרמאים העוברים על לא תכלה ואומרים כבר הנתנוה]. [וכן למדו מן הכתוב והייתם נקים מה' ומישראל, שאסור לו לאדם להביא עצמו לידי חשד. עפ"י משנה שקלים ג, ב. ומסתבר שזהו איסור תורה. עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד פב. וכן צדד בשו"ת מים עמוקים ע. וע' תקנת השבין עמ' 131].

ד. אמר רבא: האוהב את החכמים — יהיו לו בנים חכמים. המכבד חכמים (גרסת הגר"א: הירא מהחכמים) — יהו לו חתנים חכמים. הירא מהחכמים (הגר"א: המכבד חכמים) — הוא עצמו יהא תלמיד חכמים. ואם אינו בר הכי — יהיו דבריו נשמעים כתלמיד חכם.

דף כד

לד. האם מזכירים את הדברים דלהלן, והיכן, ומה הדין כשלא הזכיר?

- א. הזכרת חנוכה בתפלה ובברכת המזון.
- ב. הזכרת חנוכה במוספין.
- ג. הזכרת ימים שיש בהם קרבן מוסף, כגון ראש חדש וחולו של מועד — בתפלה ובברכת המזון.
- ד. הזכרת ימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון שני וחמשי של תעניות, מעמדות — בתפלה ובברכת המזון.
- ה. הזכרת ראש חדש בברכות הפטרה בשבת.
- ו. הזכרת יום טוב בברכות הפטרה במנחה של שבת.